

Els somnis en la cultura hel·lènica

En aquest tercer lliurament, el psiquiatre Vicent Bello analitza les diverses concepcions dels somnis a la Grècia clàssica. Al costat d'actituds mitològiques, trobem explicacions racionalistes homologables fins i tot a les teories contemporànies.

Al costat d'aquestes ratlles, escultura que representa el cap d'"Hypnos", el déu del son. Segons la mitologia grega, aquesta divinitat i Nyx, la personificació de la nit, són els pares de Morfeu, el déu dels somnis.

La mitologia grega tenia un déu que governava els somnis: Morfeu. Fill de Nyx (la

Nit, personificació de les tenebres celestes) i d'Hypnos (el Son). Morfeu podia adoptar qualsevol figura humana i aparèixer-se en els somnis dels dorments, ahora que els seus germans es feien representar figures animals, paisatges i edificis.

Els grecs antics no "tenien" ni "feien" somnis, "veien" somnis. Quan es referien a l'activitat onírica, empraven el verb "veure", i no pas el verb "tenir" o "fer", com solem actualment. Aquesta modalitat de llenguatge expressa una concepció del somni com a fenomen objectiu i visionari, que el somniador rebia passivament.

Dins la cultura grega hom constata la presència de dues actituds contraposades en relació amb l'experiència onírica. De l'una banda hi ha la concepció de l'època arcaica —que es perpetua en l'àmbit popular en etapes posteriors i que fins i tot s'adapta a la cristianització—, la qual entén els somnis, al mode esmentat, com un fenomen lligat a la religió, als mites i a la màgia. De l'altra, hi ha el corrent racionalista, filosòfic i científic, que comença amb Heràclit i que tendeix a comprendre els somnis

com un element més de l'experiència humana.

Pel que fa a la primera concepció, participava de criteris semblants als de la cultura egípcia i del Pròxim Orient, i atribuïa als somnis una dimensió profètica. Hi havia un cert tipus de somnis que es consideraven directament enviats pels déus. Aquests, dels quals Ho-

ARXIU

mer (segle VIII aC) en deixà constància diversa, podien adoptar dues formes: somnis en què es feia present alguna divinitat, i somnis en què el caràcter diví es trobava en el missatge.

Una altra modalitat eren les visions o representacions explícites d'un esdeveniment futur. I, finalment, hi havia els somnis quotidians, de caràcter simbòlic, que necessitaven interpretació per a ser compresos. També diferenciaven entre somnis vertaders i falsos. Segons Homer, el somni condueix a dues portes: l'una, de corn, és la porta de la Veritat; l'altra, d'ivori, la porta de l'Error i de la Il·lusió.

Éra molt generalitzat l'ús dels

somnis amb finalitats terapèutiques. Aquesta pràctica anava vinculada als ritus d'incubació (dormir en un lloc sagrat); s'exercia en els oracles en què els sacerdots obtenien les respostes per mitjà dels somnis (propis o dels malalts). Inicialment es feien servir grutes apartades, denominades "portes de l'infern" en què hi havia emanacions d'àcid carbònic. Procediments complementaris eren el dejuni i la crema de substàncies narcòtiques com l'estramoni, l'acònit, l'el·lèbor, la belladona, la mandràgora i l'herba queixalera. Del llorer, creien que tenia la virtut de fer fugir els dimonis. A Hieràpolis (Frígia), prop del temple de Cibeles, a la vora de la ciutat de Tralles, i a Delfos s'han documentat aquesta mena de grutes. En un període més tardà, la incubació es realitzava als temples. En tenim acreditada la pràctica als de les deesses Isis, Ino (o Lencotea), protectora dels mariners, i Hemiltea, com també als santuaris de Serapis i d'Asclepi.

Asclepi, que els romans denominaran Esculapi, era el déu de la medicina. Els seus santuaris més importants eren els d'Epidaure, Argos i Sició, però rebia culte per tot el territori hel·lènic. El símbol d'Asclepi, la veneració al qual comença cap al segle V aC, consistia en una serp enroscada. El 1883 foren publicats els documents del santuari d'Epidaure, entre els quals figuren

nombroses referències a guaricions miraculoses.

Hipòcrates (nascut el 460 aC), considerat el fundador de la medicina moderna, sostenia una concepció dels somnis a mig camí entre el pensament religiós i l'actitud científica. Tot admetent l'existència de somnis de caràcter diví, va formular una teoria de la funció diagnòstica d'alguns somnis (prodromics), segons la qual la simbologia onírica podia avisar de processos mòrbids que encara no tenien una manifestació franca.

Fou el filòsof Heràclit (544-483 aC) qui va postular, per primera vegada, el criteri bàsic que el subjecte dorment es retira al seu univers personal. Demòcrit (460-430 aC) entenia els somnis com el resultat d'emanacions dels objectes i de les persones capaces d'influir en el cos del dorment i de penetrar la seua consciència. Plató (428-348 aC) considerava que en els somnis s'expressava la dimensió instintiva i bestial que habita en els humans. Opinava que, quan la persona s'adorm en un estat de tranquil·litat i de pau interior, els somnis són menys irracionals. A *La República* afirma: "En cadascú de nosaltres, fins i tot en els millors, hi ha un element salvatge i sense llei que es revela en els somnis". Ací Plató remarca un aspecte del que podria haver constituït una teoria dels instints reprimits i de l'inconscient, teoria que no havia de prendre cos fins vint-i-dos segles després.

Serà Aristòtil (384-322 aC) qui desenvoluparà una explicació racional i objectiva, completament homologable a les teories científiques contemporànies, dels processos onírics. Ho fa en tres breus assaigs titulats "Sobre el son i la vigília", "Sobre els somnis" i "Sobre l'endevinació per mitjà del son". Vegem-ne uns breus fragments:

"Sense sensació no pot haver-hi ni son ni vigília. En canvi, en els éssers en els quals es dona la sensació, també es dona l'afligir-se i l'alegrar-se, i aquells en els quals això es dona, hi apareix també el desig".

"El somni és, en certa manera, una sensació".

ARXIU

Interpretació onírica grega

SÍMBOL

Serp
Serp grossa
Àguila
Colom
Vessar vi d'un vas
Buidar una copa
Arbre

PREDICCIÓ

Malaltia i hostilitat
Malaltia greu
Un home poderós
Una dona feble
Pau d'esperit
Bon auguri
Bon pressagi per a mariners i fusters, dolent per als altres.

"És evident que somniar és propi de la facultat sensitiva en la mesura que aquesta és imaginativa".

"El somni és una espècie d'imatge que es produeix durant el son".

"És absurd que siga la divinitat qui n'envie [els somnis], i no n'envie als millors ni als més sensats, sinó a qualsevol, a l'atzar".

"Per tant, de la mateixa manera que mencionar una determinada persona no és senyal ni causa que aquesta es presente, tampoc en aquest cas el somni no és, per a qui el té, ni signe ni causa que haja de complir-se".

Pel que fa a la interpretació dels somnis, Aristòtil pareix intuir el que molt després constituïran dos aspectes cabdals de l'aportació de Freud sobre el tema: la diferència entre relat manifest i contingut latent, i l'existència d'una deformació onírica del relat manifest:

"El jutge més hàbil dels somnis

és qui pot observar-ne les semblances, car jutjar els somnis verídics ho fa qualsevol. Dic semblances, perquè les imatges dels somnis són semblants als reflexos en l'aigua. En aquest cas, si es produeix un procés considerable, ni la reflexió ni les imatges no resulten en res semblants a les coses reals. Hàbil per a jutjar les reflexions seria qui pogués percebre ràpidament, i veure el conjunt del que hi ha de trossejat i de dislocat en les imatges, què és d'un home, d'un cavall o de qualsevol altra cosa. De manera semblant, en el cas que ens ocupa, [fóra un jutge hàbil] qui pogués percebre allò que pot ser un somni determinat, puix que el moviment trenca el somni verídici".

Vicent Bello

La setmana vinent: tots els somnis duen a Roma

En alguns indrets, com Delfos, s'han documentat grutes utilitzades per als ritus d'incubació. Els sacerdots utilitzaven el somni propi o dels malalts que hi dormien amb finalitats terapèutiques.